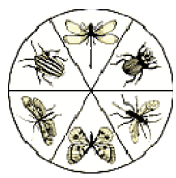
ENTOMOLOJİ DERS NOTLARI

Bölüm 1

BÖCEKLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1

1. Böceklerin Genel Özellikleri

Böcekler hayvanlar arasında en fazla tür ile temsil edilen bir grup olup tanımlanmış türlerin yaklaşık 4/5'i bu sınıfa dahildir. Günümüzde bilinen böcek türleri sayısı bir milyonu aşmıştır. Bu sayıya her yıl birkaç bin yeni tür ilave edilmektedir.

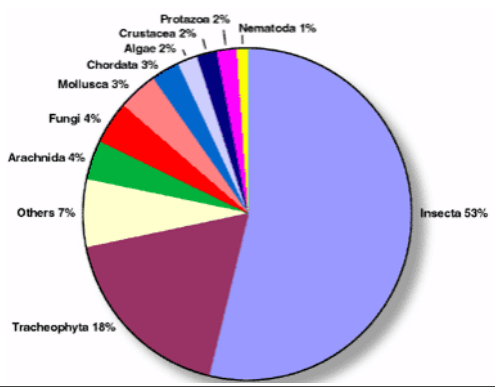
Böcekler yalnız tür sayısı bakımından değil, aynı zamanda fert sayısı bakımından da çok zengindir. Örneğin

- Bir domates bitkisi üzerinde 25.000 kadar yaprakbiti,
- Bir arı kovanında 60.000 kadar arı,
- Bir beyaz karınca (*Isoptera*) yuvasında bir milyon birey
- Bir çekirge (*Orthoptera*) sürüsü 2 milyon bireyden oluşabilir ve ortalama ağırlığı 50.000 ton olabilir.

Yine böceklerin çoğalma gücü oldukça fazladır. Bir çekirge günde l.000, termit 15.000 yumurta bırakabilir.

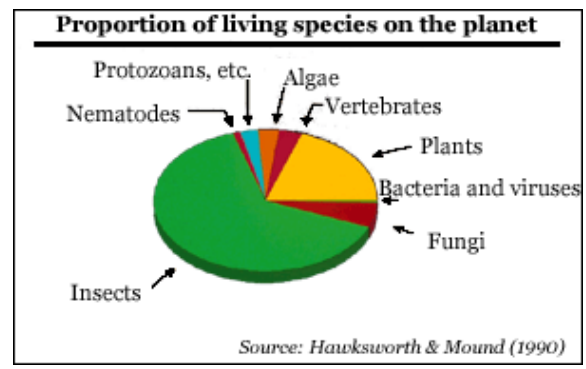
2

Böceklerin canlılar alemindeki yeri

3

Böceklerin canlılar alemindeki yeri

Taxonomic Group	# Described	# Estimated	% Described	
Vertebrates	45,000	50,000	90	*
Vascular plants	250,000	300,000	83	
Mollusks	70,000	200,000	35	
Crustaceans	*40,000*	*150,000*	*27*	
Protozoans	40,000	200,000	20	
Algae	40,000	200,000	20	
Insects	*950,000*	*8,000,000*	*12*	⇦
Arachnids	*75,000*	*750,000*	*10*	
Fungi	70,000	1,000,000	7	
Viruses	5,000	500,000	5	
Nematodes	*15,000*	*500,000*	*3*	
Bacteria	4,000	400,000	1	

after: Groombridge, B. 1992. Global Biodiversity: Status of the Earth's Living Resources. London, Chapman & Hall.

* % described = #described / #estimated

5

- Günümüzdeki bitkilerin 2/3'ü tozlaşma bakımından böceklere ihtiyaç duyarlar. *Anthophil böcekler* [bilhassa arılar (Hymenoptera), kelebekler (Lepidoptera) ve sinekler (Diptera)]
- Bunun yanında bal arılarından (*Apis mellifera*) bal, arı sütü, arı poleni, arı zehiri ve propolis;
- İpekböceklerinden (Bombycidae) ipek;
- Bazı kabuklu bitlerden (Coccoidea) boya
- Gal arılarından (Cynipidae) dericilik, ilaç sanayi ve boyacılıkta kullanılan kullanılan bileşikler
- Bazılarından da (*Drosophila melanogaster*) deney hayvanı olarak yararlanılır.
- Ayrıca predatör olan bazı böcekler (Odonata, Mantodea, Asilidae vs) zararlı türleri yok ederek biyolojik mücadele,
- Yine bir çok böcek türü (Scarabeidea) doğada işe yaramaz ve zararlı maddeleri yok edercesine yemek suretiyle insanlığa yarar sağlar.
- Bunların dışında tatlı su balıklarının besininin 2/5'ini, kara kuşlarının besininin ise 2/3'ünü böcekler oluşturur.

6

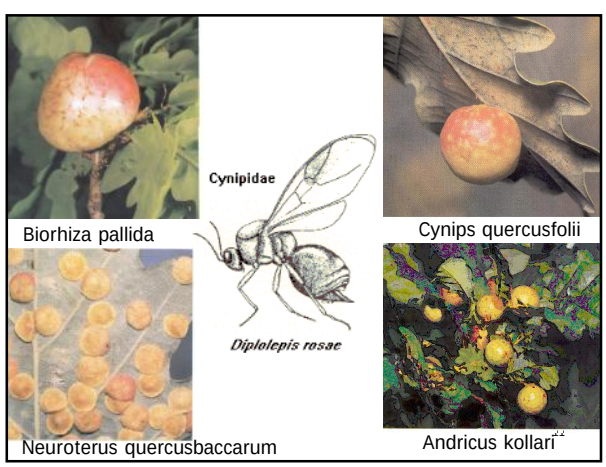

Arı ürünlerinden toplu görünüş (Soldan sağa)
polen, süzme bal, petekli bal, bal mumu, propolis ve arı sütü.

9

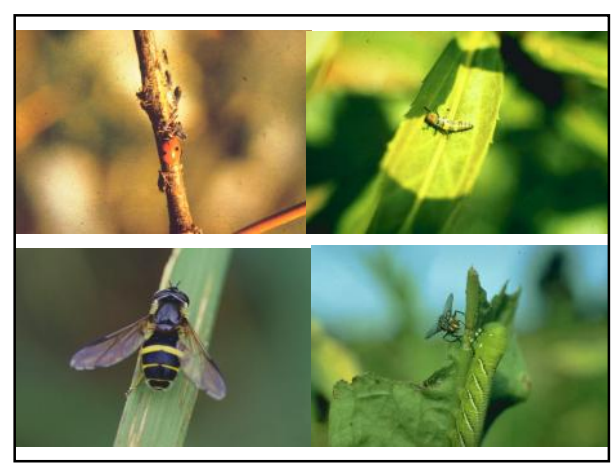

Biorhiza pallida

Cynips quercusfolii

Neuroterus quercusbaccarum

Andricus kollari

Böcekler yaygın olmamakla beraber, bilhassa tropik bölgelerde insanlar tarafından besin maddesi olarak da kullanılır. Çekirge (Orthoptera), termit (Isoptera), bazı böceklerin (Coleoptera) larvaları ve tırtıllar (*Lepidoptera*) pişirilerek veya kavrularak yenir. Özellikle termitlerin protein bakımından değeri oldukça yüksektir. Bu tür beslenme şekline tarihin çok eski devirlerinde de rastlanmıştır. Bir de toprağı delik deşik ederek havalanmasını ve gübrelenmesini temin edenler vardır. Kelebek, yusufcuk ve kınkanatlıların belirli türleri çok güzel görünüme sahip olduklarından, özellikle kolleksiyoncular tarafından tercih edilirler.

Genellikle canlı bitkiyle beslendiklerinden, özellikle kültür bitkileri üzerinde zararlı olurlar. Dünyadaki mahsulün 1/3'ü böcekler tarafından yok edilmektedir. Bir böcek, genellikle kendi ağırlığı kadar bitki yer. Bazen fert sayısı milyonları aşan böcek populasyonlarının vereceği zarar böylece tahmin edilebilir.

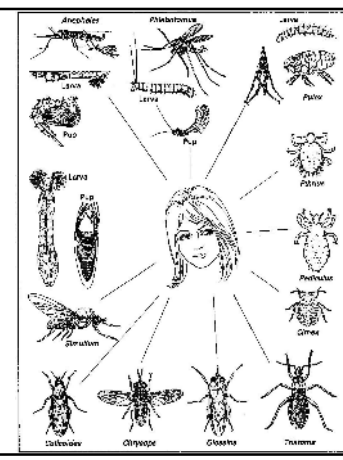
14

Bazı böcekler de, hem bitkisel, hem de hayvansal maddelerle geçinirler. Bazıları ise parazit hayata uyum sağlamıştır. Bunların hem bitki hem de hayvanlara olan zararlarından başka, bitkiden bitkiye veya hayvandan hayvana hastalık taşımaları da ayrıca önemlidir.

Bilhassa hamam böcekleri, yarımkanatlılar, güveler, karıncalar, kınkanatlılar, termitler, bitler, çekirgeler, pireler, tahtakuruları, sinekler vs.'den yaklaşık 10.000 kadar tür insanlar için gerçek bir sorun olmuştur.

Bunların bir kısmı salgın hastalıkların mikroplarını taşıdıkları için bitki ve hayvanların yanı sıra insanları da büyük ölçüde tehdit eder. Sıtma, fil hastalığı, ateşli humma, uyku hastalığı, tifüs, dizanteri, vs. özellikle böcekler tarafından bulaştırılır.

15

16

Böceklerin sebep oldukları zararları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

1. Bitkilerin muhtelif kısımlarının tamamen yenmesi veya bazı kısımlarının kemirilmesi

   (Dünyadaki mahsulün 1/3'ü böcekler tarafından yokedilmektedir. Genel olarak ürün kaybına sebep olan çeşitli faktörler (iklim, iç hastalıklar, bakteriler, parazit mantarlar, zararlı hayvanlar gibi) varsa da bunlar arasında en önemli olanı böceklerdir).
2. Bitki özsuyunun emilmesi ile bitki fizyolojisinin etkilenmesi,
3. Bu emme sırasında muhtelif hastalık nedenlerinin sağlamlara bulaştırılması, üzerinde faaliyet gösterdikleri bitkilerde çürümeye sebep olmaları,
4. Ayrıca taşıdıkları hastalıklar nedeniyle insanlara da hastalık nakletmeleri ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olmaları,
5. Taşıdıkları parazitler nedeniyle et, süt, yumurta vs. maddelerin bozulması, sayılabilir.

17

Böcekler karasal hayvanlar olup okyanus derinlikleri dışında yeryüzünde kutuptan ekvatora, yüksek dağlardan denizlere kadar her alana yayılmışlardır. Her türlü iklim koşuluna adapte olmuşlardır. Geniş alanlara yayılabildikleri gibi bir böcek buğday tanesi içinde bile hayat devrelerini tamamlayabilir.

Böcekleri bu derece başarılı kılan özellikleri şöyle özetleyebiliriz:

- Dış İskelet
- Kanat
- Küçük Vücut
- Organların Uyumu
- Tam Başkalaşım

Ayrıca yüksek üreme yetenekleri böceklerin başarısında önemli bir etkendir.

18

Böceklerle ilgilenen bilim dalına Entomoloji denir. Bu bilim dalı ile uğraşan bilim adamları entomolog olarak nitelenir. Entomolojinin çeşitli alt dalları vardır. Tıbbi Entomoloji, Ziraat Entomolojisi, orman Entomolojisi gibi.

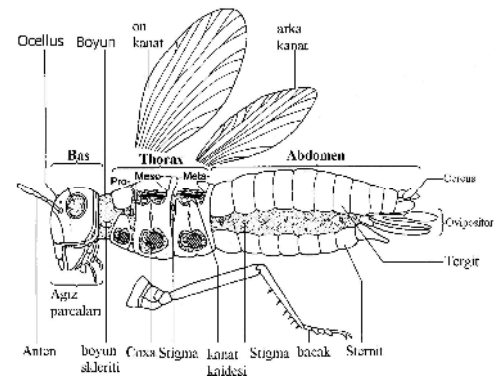
Böceklerin büyüklüğü ve şekilleri çok değişiklik gösterir. 0,25 mm boyda olanların yanı sıra 40 cm büyüklükte olanları da vardır. Vücut şekilleri Arthopoda filumu içerisinde diğer sınıflardan farklılık gösterir.

Böceklerin vücudu üç kısımdan oluşur. Bunlar;

1.Baş (Cephalon, caput), **2. Göğüs** (Thorax) ve **3. Karın** (Abdomen).

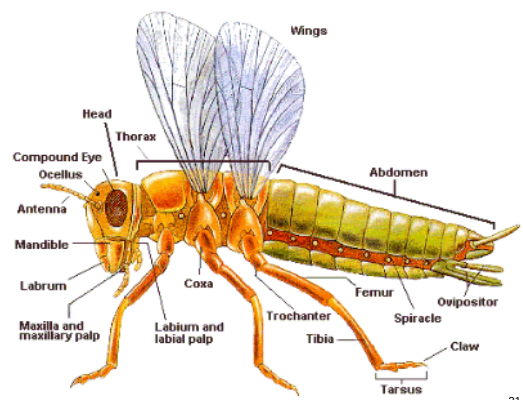
Embriyo gelişimi sırasında böceklerin vücudu toplam 21 segmentten meydana gelir. Gelişim tamamlanınca bunlardan ilk altısı başı, üçü thorax'ı ve onikisi de abdomeni oluşturur.

19

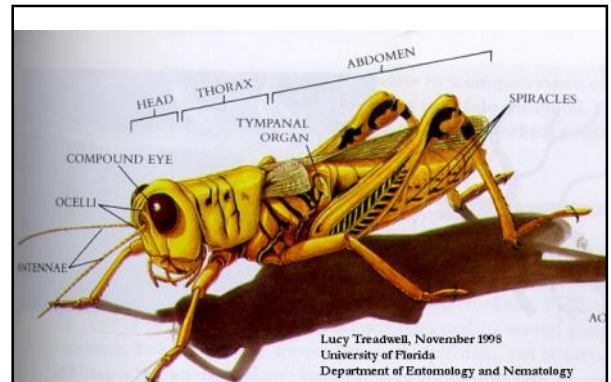

Şekil 1. Böceklerde vücut kısımları ve isimlendirilmesi

20

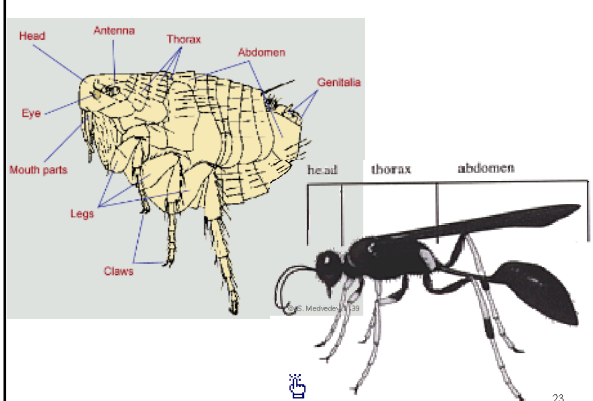

Şekil 1. Böceklerde vücut kısımları ve isimlendirilmesi

21

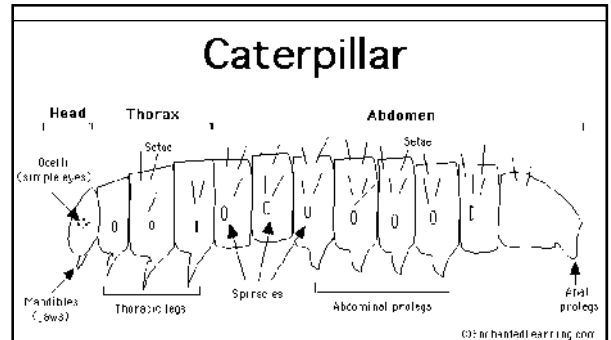

Şekil 1. Böceklerde vücut kısımları ve isimlendirilmesi

22

Şekil 1. Böceklerde vücut kısımları ve isimlendirilmesi

23

Şekil 1. Böceklerde vücut kısımları ve isimlendirilmesi

24

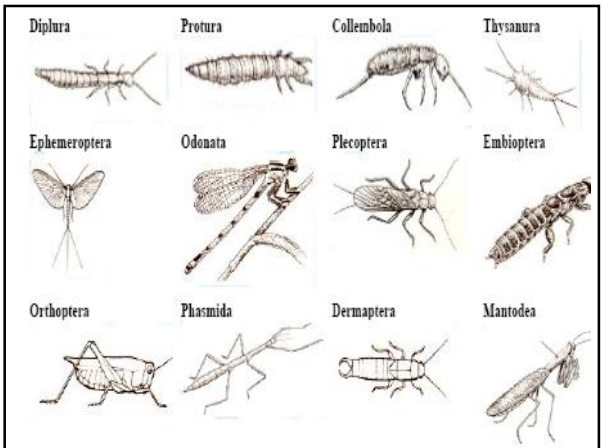
Tablo 6. Arthropoda şubesine ait hayvanların karşılaştırması

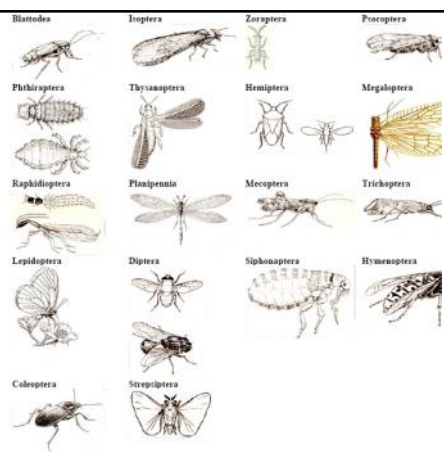
Sınıf / Özellikler	Arachnida	Chilopoda	Diplopoda	Crustacea	INSECTA
Vücut yapıları	Cephalotorax ve abdomen	Baş ve uzun bir vücut	Baş, kısa toraks ve uzun abdomen	Cephalotorax ve Abdomen	Baş, toraks ve abdomen
Anten	Yok	1 çift	1 çift	2 çift	1 çift
Ağız parçaları	Keliser ve pedipalpus	Mandibula ve 2 çift maxilla	Mandibula ve 1 çift maxilla	Mandibula, 2 çift maxilla ve 3 çift maxiliped	Mandibula, maxilla ve labium
Bacaklar	Cephalotorax'ta 4 çift	Her halkada 1 çift	Her halkada 2 (veya 1) çift	Her halkada bir çift veya daha az	Toraksta 3 çift
Solunum	Kitapsı akciğerler ve trake	Trake	Trake	Solungaç veya vücut yüzeyi ile	Trake
Eşey organı açıklığı	1 tane ve abdomenin 2. segmentinde	1 tane ve abdomen sonunda	1 tane ve üçüncü halkada	2 toraksın gerisinde	1 tane ve abdomen sonunda
Gelişme	Doğrudan (kene ve kırmızı örümcekler hariç)	Doğrudan	Doğrudan	Ekseriya metamorfoz ile	Metamorfoz ile
Yaşam alanı	Esas olarak karasal	Hepsi Karasal	Hepsi karasal	Tuzlu ve tatlı sularda, çok azı karasal	Esas olarak karasal

25

INSECTA HEXAPODA BÖCEKLER	APTERYGOTA	AMETABOLA		1. Diplura	600
				2. Protura	10
				3. Collembola	3 000
				4. Thysanura	55
	PTERYGOTA	EXOPTERYGOTA (Hemimetabola)	Amphibiotica	5. Ephemeroptera	2 000
				6. Odonata	5 000
				7. Plecoptera	1 700
			Orthopteroidea	8. Embioptera	300
				9. Dermaptera	1 200
				10. Dictyoptera	1 900
				11. Isoptera	2 300
				12. Orthoptera	20 000
				13. Grylloblattodea	16
				14. Phasmida	3 000
				15. Zoraptera	22
				16. Psocoptera	2 500
				17. Thysanoptera	500
				18. Siphunculata	
				19. Phthiraptera	3 100

INSECTA HEXAPODA BÖCEKLER	PTERYGOTA	EXOPTERYGOTA (Hemimetabola)	Hemipteroidea	20. Hemiptera	100 000
		ENDOPTERYGOTA (Holometabola)	Neuropteroidea	21. Megaloptera	300
				22. Raphidioptera	150
				23. Planipennia	1800
			Lepidopteroidea	24. Mecoptera	400
				25. Trichoptera	5 000
				26. Lepidoptera	150 000
			Dipteroidea	27. Siphonaptera	1 400
				28. Diptera	120 000
			Coleopteroidea	29. Coleoptera	370 000
				30. Strepsiptera	
			Hymenopteroidea	31. Hymenoptera	120 000

29

TAXON	EU	TR	TAXON	EU	TR
Spongillidae	30	4	Anostraca,Notostraca,Conshostraca	100	9
Hydrozoa	30	-	Cladocera	200	50
Turbellaria	480	4	Ostracoda	470	52
Monogenea	220	-	Copepoda	580	51
Trematoda	820	35	Parazit Copepoda, Branchiura	60	1
Nemertini	10	-	Syncarida	45	-
Nematomorpha	90	-	Decapoda	60	6
Rotatoria	1630	102	Pancarida	7	-
Gastrotricha	150	-	Mysidacea	20	1
Nematoda	800	2	Cumacea	13	-
Gastropoda	700	16	Isopoda	200	1
Lamellibranchiata	70	5	Amphipoda	400	27
Polychaeta	6	3	Bryozoa	25	2
Oligochaeta	220	-	Pisces		192
Annelida	26	-	Amfibia	42	10
Hirudinea	50	-	Reptilia	5	5
Tardigrada	40	-	Aves	135	110
Hydracarina	1100	7	Mammalia	17	8
Oribatei	15	-			

TAXON	EU	TR	TAXON	EU	TR
Collembola	40	-	Limoniidae	440	35
Ephemeroptera	260	17	Psychodidae	275	4
Plecoptera	400	41	Ptychopteridae	13	-
Odonata	170	70	Chaoboridae ve Dixidae	45	-
Heteroptera	180	48	Culicidea	135	58
Hymenoptera	130	-	Simuliidae	250	6
Gyprinidae	20	7	Chironomidae	1500	21
Hydradephaga ve Palpicornia	900	103	Ceratopogonide	675	28
Dryopoidea	90	27	Thaumaleidae	50	-
Chrysomelidae	50	9	Stratiomyidae	75	21
Helodidae ve Psephenidae	80	15	Empididae	180	1
Curculionidae	80	-	Dolichopodidae	170	4
Megaloptera ve Planipennia	16	3	Tabanidae	35	11
Trichoptera	1030	5	Athericidae ve Rhagionidae	12	-
Lepidoptera	5	3	Syrphidae	50	-
Blephariceridae	35	4	Ephydridae	60	10
Tipulidae ve Cylindrotomidae	120	5	Sciomyzidae	75	-